

Anayasa Mahkemesi'nin 55. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açış Konuşması

Sayın Cumhurbaşkanım,

Değerli konuklar,

Anayasa Mahkemesinin 55. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle düzenlediğimiz töreni teşriflerinizden dolayı şükranlarımı sunuyor, sizleri en içten duygularıyla, saygıyla selamlıyorum.

Dünyanın dört bir yanından, çok sayıda Anayasa Mahkemesi ve yüksek mahkeme başkan ve üyeleri, uluslararası mahkemelerin temsilcileri aramızda bulunuyor. Kendilerine hoşgeldiniz diyor, bu önemli günde bizi yalnız bırakmadıkları için teşekkür ediyorum.

Bilindiği üzere geçen yılki kuruluş yıldönümünden bu yana ülkemizde anayasal demokrasiyi yakından ilgilendiren iki önemli olay yaşanmıştır. Bunlardan ilki demokrasi tarihimize kara bir leke olarak geçmiş olan 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe teşebbüsüdür. Milletimizin demokratik bilinci ve kararlı duruşu sayesinde demokratik anayasal düzeni yıkmaya yönelik bu teşebbüs başarılı olamamış, Türk demokrasisi önemli bir sınavı başarıyla geçmiştir.

İkinci önemli gelişme ise 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylamasıdır. Demokrasi en genel anlamda "halkın halk tarafından halk için yönetimi" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın en önemli unsuru, yönetimin öznesinin halk olmasıdır. Siyasi özne olarak halkın temel tercihlerini seçimler ve referandumlar yoluyla açıkladığı da herkesin malumudur.

16 Nisan'da yapılan halkoylamasında halkımız yüksek bir katılımı ve büyük bir demokratik olgunlukla sandığa gitmiştir. Halkoylamasının yüzde 85'i aşan bir katılım oranıyla gerçekleşmiş olması demokrasimiz açısından başlı başına bir kazanımdır. Bu vesileyle halkoylamasının ülkemiz ve milletimiz için hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Halkoylamasından bağımsız olarak, Anayasa'ya göre Türkiye Cumhuriyeti, devletin bölünmez bütünlüğü, milli egemenlik ve adalet anlayışı içinde, kuvvetler ayrılığına ve insan haklarına dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Anayasal kimliğimizi ifade eden bu nitelikleri haiz demokratik Cumhuriyeti, onun kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği ve Anayasa'nın Başlangıç kısmında ifadesini bulan muasır medeniyet düzeyinin ötesine taşımak, hepimizin ortak sorumluluğu olmalıdır.

Hiç kuşkusuz muasır medeniyetin en önemli göstergesi adaletin sağlanmasıdır. Mahkemelerin de varlık nedeni olan adalet tüm erdemlerin kaynağıdır. Aristo'nun ifadesiyle "Adalette bütün erdemler

bir arada bulunur. Adalet erdemin bir parçası değil, erdemin bütünüdür.” Nizamülmülk’e göre de adalet hâkim olunca iyilik de hâkim olur; adalet toplumun selameti, iyiliğin mihenk taşıdır.

Türk milleti adaletin hukuki ve siyasi uygulamaları bakımından da zengin bir tarihî birikime sahiptir. Tarihin şahit olduğu en güçlü ve görkemli devletlerden biri olan Osmanlı Devleti’nin hukuksal ve siyasal düzenine hâkim olan ilke adalettir. Osmanlı devlet geleneğinde önemli bir yeri olan “adalet dairesi” (“daire-i adalet”), adaletle başlayıp adaletle tamamlanan bir anlayışı ifade eder. “Adalet dairesi”nin diğer unsurları olan ordu, mülk ve halkın itaati ancak adaletin tesisine bağlıdır. Kısaca, cihanın düzen ve kurtuluşunu sağlayan adalettir. Sultan II. Abdülhamid de 19 Mart 1877’de Meclis-i Mebusan’ı açış nutkunda “Devlet ve milletlerin kuvvet ve kudretinin artması ancak adalet vasıtasıyla olur” demek suretiyle adaletin devletlerin kaderindeki yerini ifade etmiştir.

Adaletin önemi ve işlevi konusundaki bu sözler bugün de geçerlidir. Günümüzde adaletin en önemli tezahürü temel hak ve hürriyetlerin etkili bir şekilde korunmasıdır. Anayasa Mahkemesinin geçen ay verdiği bir kararda da vurgulandığı üzere “Demokrasilerde devlete düşen görev, temel hak ve özgürlükleri korumak ve geliştirmek, bunların etkili şekilde kullanılmasını sağlayacak tedbirleri almaktır.”

Bu anlamda devletin alması gereken tedbirlerin en önemlisi, temel hak ve özgürlüklerin en geniş şekilde kullanılabilmesi için güvenli bir ortamı sağlamaktır. Güvenliğin olmadığı bir ortamda bireylerin yaşama hakkından ifade özgürlüğüne kadar temel hak ve özgürlüklerini etkili şekilde kullanabilmeleri zorlaşacak ya da imkânsız hâle gelecektir. Bu nedenle güvenlik ve özgürlük birbirini tamamlayan değerlerdir.

Özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas ilişki, olağanüstü yönetim usullerinin yürürlükte olduğu dönemlerde özellikle önem kazanmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarında da belirttiği üzere “olağanüstü yönetimlerin amacı, anayasal düzeni korumak ve savunmak olmalıdır.” Diğer bir ifadeyle olağanüstü yönetimlerin amacı, olağanüstü hâle sebep olan tehlikenin bertaraf edilerek temel hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde kullanılabilmesi için olağan döneme yeniden dönüşün sağlanmasıdır.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Olağanüstü dönemlerde anayasa mahkemelerine önemli görevler düştüğü bilinmektedir. Bunlar arasında en önemlisi, temel hak ve özgürlükleri olağanüstü hâle sebep olan durumun gerektirdiğinin ötesine geçen müdahalelere karşı korumaktır. Anayasa mahkemeleri bu görevi yerine getirirken olağanüstü yönetimin anayasal çerçevesi içinde hareket etmek durumundadırlar.

Bu bağlamda Türk Anayasa Mahkemesi de norm denetimi ve bireysel başvuru alanında anayasal sınırlar içinde kalarak kararlarını vermektedir. Esasen bu durum Anayasa'nın hiçbir organın kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamayacağına dair 6. maddesi ile Anayasa hükümlerinin yasama ve yürütme yanında yargı organlarını da bağladığına dair 11. maddesi karşısında anayasal bir zorunluluktur.

Anayasal demokrasilerde yetki haritasını çizen kurucu iktidar, başka bir ifadeyle anayasa koyucudur. Yetki haritası ise anayasadır. Elbette çizilen sınırların hukuk devletini tüm kurum ve kurallarıyla tesis etmede yetersiz olduğu söylenebilir. Ancak değişinceye kadar mevcut anayasal sınırlar hepimizi bağlamaktadır. Dolayısıyla bir anlamda bu sınırların koruyuculuğunu yapmakla görevli olan Anayasa Mahkemesinden anayasal sınırların dışına çıkması beklenemez.

Anayasa koyucunun, lafzı, anlamı ve amacı bakımından açık bir şekilde düzenlediği kuralları yorum yoluyla değiştirmek esasen Mahkeme eliyle anayasa değişikliği yapmak anlamına gelir. Bunun da yargısal aktivizm ve meşruiyet tartışmasına yola açacağı her türlü izahtan varestedir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin "hak eksenli" yaklaşımının, anayasal sınırlar içinde kalarak ve yargısal aktivizme tevessül etmeden temel hak ve hürriyetleri koruması şeklinde anlaşılması gerekir.

Bu çerçevede sözgelimi Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerinin düzenlendiği Anayasa'nın 148. maddesinde, olağanüstü hâlde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde dava açılmayacağı açıkça belirtilmiştir. Mahkememiz de bu açık anayasal hüküm ve yukarıda ifade edilen ilkeler karşısında OHAL KHK'larını denetleme yetkisine sahip olmadığına karar vermiştir.

Diğer yandan anayasa koyucunun söz konusu kararnamelere ilişkin yargısal denetimi parlamento onayından sonra öngördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek kanunlaşan bazı OHAL KHK'ları hakkında Anayasa Mahkemesine iptal davaları açılmış, bu davalarda ilk inceleme aşamaları tamamlanarak esas incelemeye geçilmiştir.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Malumları olduğu üzere Türk anayasa yargısındaki en önemli değişikliklerden biri, 2010 Anayasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları inceleme görevinin verilmesidir. Mahkememiz bugüne kadar bu görevi özenle ve etkili bir şekilde yerine getirmiş, bu durum uluslararası alanda da teyit edilmiştir.

Geçen yılki konuşmamda memnuniyetle ifade ettiğim gibi, gelen başvuruları sonuçlandırma oranı her yıl artmıştır. 2013 yılında % 50 olan bu oran, 2014 yılında % 53'e, 2015 yılında ise % 77'ye yükselmiştir. Gelen başvuruları sonuçlandırma oranı 2016 yılı Temmuz ayına kadar artarak devam

etmiş ve % 85'e yükselmiştir. Hedefimiz 2016 yılı sonunda bu oranı %100'e çıkarmak iken 15 Temmuz darbe teşebbüsü yaşanmıştır. Buna rağmen 2016 yılında karara bağladığımız bireysel başvuru sayısı, 2015 yılındakinden daha fazladır.

Darbe teşebbüsü tüm kurum ve kuruluşlar gibi Mahkememizi de etkilemiştir. 15 Temmuz sonrasında bireysel başvuru sayısı ciddi şekilde artmıştır. 2016 yılında 15 Temmuz'a kadar yapılan başvuru sayısı 12.712 iken yılın kalan beş buçuk ayında 68.044 başvuru yapılmıştır. 2017 yılının ilk aylarında da, 2016 yılının son aylarına kıyasla daha az olmakla birlikte, olağan dönemdeki sayıların üzerinde başvuru gelmeye devam etmiştir.

Bugün itibarıyla Mahkememiz önünde 101.557 derdest başvuru bulunmaktadır. Bu sayı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine 47 ülkeden yapılan toplam başvuru sayısından çok daha fazladır. Derdest başvuruların yaklaşık %75'ini OHAL kapsamındaki başvurular oluşturmaktadır.

Beklenmedik bir şekilde ve kısa süre içinde ortaya çıkan bu ağır iş yükü sebebiyle Mahkememiz ilk günden itibaren gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Önce "başvuru kabul etme" kapasitesini artırmış, bu artış kimi zaman olağan döneme kıyasla yaklaşık on kat olarak gerçekleşmiştir. Sonrasında ise başvuruların "kaydetme" ve "sınıflandırma" işlemleri yapılmıştır.

Ayrıca konularına göre sınıflandırılan başvuruların karara bağlanabilmesi için gerekli hazırlıklara başlanılmış; her konuda ilke kararı verilecek öncü dosyalar belirlenmiş ve bunlar kanun gereği görüşü alınmak üzere Adalet Bakanlığına bildirilmiştir.

Bir taraftan bu işlemler yapılırken diğer taraftan OHAL döneminde bireysel başvuru incelemesinin nasıl ve hangi ilkeler dikkate alınarak yapılabileceğine dair teknik hukuki çalışmaya aylar öncesinden başlanmıştır. Uluslararası hukuk ve karşılaştırmalı hukuktaki durumun da incelendiği bu çalışma tamamlanmak üzeredir.

15 Temmuz sonrası başvurular arasında OHAL KHK'larıyla doğrudan gerçekleşen işlemlere karşı yapılan başvurular önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle 685 sayılı Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle kurulan Komisyona OHAL KHK'larıyla doğrudan yapılan işlemlere karşı başvuru imkânının tanınması ve Komisyon kararlarına karşı yargı yolunun açık tutulması önemli bir gelişmedir.

Olağanüstü hâl kapsamındaki diğer işlem ve eylemlere karşı da önemli sayıda bireysel başvuru yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmını tutuklama tedbirlerine karşı yapılan başvurular oluşturmaktadır.

Tutuklama tedbirinin OHAL kapsamında inceleme usulü ve yönteminin belirleneceği öncü dosyalardan birinin raportörlük düzeyindeki teknik çalışması bitmek üzere olup yakın zamanda bu konuda ilke kararı verilecektir. Öncü dosyaların karara bağlanmasından sonra tutuklama tedbirlerine ilişkin başvuruların da makul bir süre içinde karara bağlanması hedeflenmektedir.

Bu arada belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesi daha önceki yıllarda yapılmış olan başvuruları da incelemeye devam etmektedir. Mahkememiz, 15 Temmuz darbe teşebbüsünden sonraki dönemde de olağan işleyişini kesintisiz şekilde sürdürmüş ve ağırlıklı olarak 2014 yılında yapılmış olan başvuruları karara bağlamıştır. Bu kapsamda yaşam hakkından ifade özgürlüğüne kadar hemen hemen her temel hak ve özgürlükle ilgili kararlar verilmiştir.

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru incelemesi yapan hiçbir ulusal veya uluslararası yargı organının karşılaşmadığı kadar büyük bir iş yüküyle birkaç ay içinde karşılaşmıştır. Aynı zamanda olağan işleyişini de devam ettiren Anayasa Mahkemesinin, hızlı ve kararlılıkla hareket ettiğinin, gerekli tüm tedbirleri aldığı ve almakta olduğunun bilinmesini isterim.

Temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasına ve geliştirilmesine hizmet eden bireysel başvuru sistemi ülkemiz açısından çok önemli bir kazanımdır. Bu nedenle bireysel başvuru yolunun etkisiz gösterilmeye çalışılmasının doğru olmadığını da belirtmek gerekir.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Konuşmamın bu bölümünde muasır medeniyeti tehdit eden ve hepimizi yakından ilgilendiren bir meseleye değinmek istiyorum. Bu mesele özellikle Batı'da yükselen ve gitgide derinleşen yabancı düşmanlığıdır.

Bilindiği gibi Avrupa'da birçok anayasa mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan yoğun insan hakları ihlallerine ve bu ihlallere sebep olan totaliter rejimlere tepki olarak kurulmuşlardır. Söz konusu mahkemelerin varlık nedeni, temel hak ve özgürlükleri korumaktır.

Bu tarihsel gerçeklere rağmen ve geçtiğimiz yüzyılda yaşanan onca savaş, katliam, soykırım ve sistematik hak ihlallerinden sonra geldiğimiz noktada aynı akıl ve vicdan tutulmasını yaşamak büyük bir trajedi olsa gerek. Daha da vahimi, toplumsal ve siyasal alanda zemin bulan yabancı düşmanlığının ve İslamofobinin izlerinin yargıya da sıçramasıdır.

Bu kapsamda ulusal ve uluslararası yargı organlarının özellikle başörtüsüne ilişkin yasakçı kararları dikkat çekicidir. Bir yandan mültecilere kapıları kapatan, onları içeri alınmaması gereken zararlı

unsurlar olarak gören, diğer yandan da başörtüsünü kamusal ve toplumsal alandan dışlayan bu yaklaşımın Avrupa'nın temel değerlerinin başında gelen insan haklarıyla bağdaştırılması mümkün değildir.

Gitgide yaygınlaşan ve her geçen gün yeni örnekleriyle karşılaştığımız bu dışlayıcı yaklaşım, "Sınırlarımızdan içeri giren yabancılara, bir hayırseverlik gereği değil, sahip oldukları 'misafirperverlik hakkı' gereği düşmanca muamele yapmama yükümlülüğümüz bulunmaktadır" diyen Immanuel Kant'ın kemiklerini sızlatacaktır. Aynı şekilde "öteki" olarak gördüklerine yönelik sorumlulukları yerine getirmeyen bu tavır, "Avrupa'ya özgü olan modernlik saatinde, Avrupalı'nın vicdanı huzurlu değildir... (bu) süregiden binyılların da sonundaki vicdan rahatsızlığıdır" diyen Emmanuel Levinas'ın ruhunu muazzap kılacaktır.

Bu önemli meselenin kaynağında hiç kuşkusuz "öteki" ile sağlıklı bir ilişkinin kurulamaması yatmaktadır. Bu nedenle yaşanan küresel vicdan rahatsızlığını gidermenin yolu, başkasını da insan olarak görmek ve insan haklarının aynı zamanda "ötekinin hakları" olduğunu kabul etmekten geçiyor. Bu da insanı "eşrefi mahlûkat" olarak gören bir anlayışı benimsemeyi ve özümsemeyi gerektirmektedir.

Aslında bu anlayışın öncülüğünü yapan bir düşünürü ve devlet adamını hepimiz tanıyoruz. Bu kişi merhum Aliya İzzetbegoviç'tir. Avrupa'nın merkezinde, dünyanın gözleri önünde halkı katledilirken yakıcı ve yıkıcı bir savaşın tam ortasında, Aliya şöyle sesleniyordu: "*İnsan olmak ve insan kalmak, Allah'a ve kendimize karşı sorumluluğumuzdur.*"

Aliya bütünüyle ahlaki olarak nitelediği "insan olmak ve insan kalmak" kavramını politik dile de çevirmiş, bu kavramın "hiç kimse(nin) dininden, ulusal (kimliğinden) ya da politik inancından dolayı zulme uğramayacağı" ve bunun temel yasa olarak kabul edildiği "hukuka uygun devlet"e tekabül ettiğini belirtmiştir. Kısacası "insan olmak ve insan kalmak" kavramı, siyasi dilde çoğulcu demokratik hukuk devleti olarak formüle edilmiştir.

Bu kavramın "insan kalmak" boyutu en hassas durumlarda bile hukuktan, hukukun üstünlüğünden ayrılmamayı ifade etmektedir. Umarım akıl ve vicdan tutulması yaşayan, bu nedenle de yeni vicdan rahatsızlıklarına mahkûm görünen insanlık Aliya İzzetbegoviç'in bu evrensel mesajına kulak verir.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Değerli konuklar,

Konuşmamın sonunda, geçtiğimiz yıl vefat eden Mahkememiz emekli başkanlarından Necdet Darıcioğlu, emekli üyelerden İhsan Necdet Tanyıldız, Ahmet Ođuz Akdoğanlı'ya ve vefat eden tüm personelimize Allah'dan rahmet, yakınlarına başsağlığı diliyorum.

Bu vesileyle ağır iş yükü altında büyük bir gayretle ve özveriyle alışan Başkanvekillerimize, üyelerimize, raportör ve raportör yardımcılarımız ile tüm personelimize Mahkememiz ve şahsım adına teşekkürü borç biliyorum.

Bu arada öğleden sonra başlayacak sempozyumda sunulacak bildirilerin ve yapılacak tartışmaların anayasa yargısı birikimine önemli katkılar yapacağına olan inancımı ifade etmek isterim. Sempozyuma bildirileriyle, soru ve yorumlarıyla katkı sunacak olan tüm katılımcılara şimdiden *teşekkür ediyorum*.

Törenimize katıldığınız ve beni sabırla dinlediğiniz için bir kez daha şükranlarımı sunuyorum, hepinize sağlıklı ve huzurlu günler diliyorum. 25.4.2017

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı